

Korcsoport (korév)	1930	1949	1960	1970
Összesen	17,1	18,3	15,1	14,1
Ebből:				
30—34	15,2	14,6	9,7	7,0
35—39		13,5	10,0	5,9

A gyermektelenek arányát hagyományosan a 30—39 éves házasságoknál szokták mérni, miután az ennél fiatalabb korcsoportok termékenysége még megközelítően sem befejezett. A témával kapcsolatban még megjegyzem, hogy az 1970-ben e korcsoportokba tartozó nők termékenységi periódusa már túlnyomórészt az 1956-ban bevezetett új abortuszrendelkezés utáni időszakra esett.

4. Cikkíró összetéveszti a gyermektelen családok fogalmát a gyermek nélkül élő családok fogalmával. Az első csoportba azok a családok tartoznak, amelyekből nem származott gyermek, az utóbbiba azok, amelyek a különböző összeírások időpontjaiban nem éltek gyermekekkel. Ezek azonban többségükben olyan gyermeket szülő családok, amelyekből a felnőtt gyermekek már eltávoztak. Cikkíró e tájékozatlanságának következménye, hogy a népesedési helyzetről alkotott véleményének igazolására végső érvként tévesen felhasznált adatokra hivatkozik.

5. Szerző szerint: „A Népeségtudományi Kutató Intézet minden eddigi előrebecslése sikertelen volt, a legutolsó, 1968-ban elkészült távlati előrebecslést már két alkalommal kellett módosítani.” Mint ismeretes, a népesség-előreszámítás mindig egy adott feltételrendszerhez fűződő számítás; feltételes jellegét minden idevonatkozó tanulmány, szakkönyv stb. egyöntetűen kiemeli (ettől függetlenül gyakran megtörténik, hogy laikusok — köztük, úgy tűnik, az említett cikk szerzője is — e feltételes számítási módszert összetévesztik a jóslatszerű prognosztikai eljárással). Éppen a bizonyos mértékig önkényesen választott — alternatív — feltételrendszerek állandó revíziójának és korszerűségének az igénye teszi szükségessé, hogy az adott szükségleteknek (pl. tervezési szempontoknak) megfelelően a népesség-előreszámításokat, pontosabban az azokban alkalmazott feltételrendszert időnként módosítsuk.

DR. SZABADY EGON,

a Népeségtudományi Kutató Intézet igazgatója

Kelet-Európa hullámhosszán

A magyar irodalom kelet-európai meghatározottságáról szeretnék szólni, azokról a közös vonásokról, amelyek a mi irodalmunkat-kultúránkat a velünk szomszédos népekéhez kapcsolják, azokról a föladatainkról továbbá, amelyek ebből a meghatározottságból következnek. Nem kívánom ezeket a tulajdonságokat fetisizálni és jelentőségüket eltúlozni, de úgy vélem, hogy létezésükkel minden magyar irodalmárnak számolnia kell, nem utolsósorban azért, mert végső soron a Kelet-Európához tartozás szabja meg irodalmunknak a világ irodalmában elfoglalt helyét is. Hiába akarjuk buzgó igyekezettel elvágni az idekötő szálakat, gondolván, hogy csak fölösleges tehertől szabadulunk, vállalkozásunk kudarcot fog vallani, mert önmagunkból adunk föl valamit, lemondunk egy sehol máshol nem létező minőségről, elszalasztjuk művészi föltárásának lehetőségét.

Nem új gondolatok ezek, az előttünk járó nemzedékek gondolkodói közül nem egy próbált már változtatni a nyugatra tekintő szem egyoldalú beidegződöttségén, elég talán Németh László közeledést sürgető, a szomszéd népek kultúrája felé hidakat építő vállalkozásaira gondolnunk. A napi- és az irodalmi sajtóban az utóbbi

években is számos cikk hangsúlyozta kultúránk-irodalmunk kelet-európai kapcsolatrendszerének fontosságát, nem egy irodalmi orgánumban tett is lépéseket szomszédaink értékeinek megismertetésére. Kétséggkívül történtek pozitív kezdeményezések — mégis mintha mindez légüres térben mozogna. Műveltségünknek még mindig nem szerves alkotórésze a szomszédos népek kultúrájának ismerete. Talán azért; mert itt-ott lappanghat még valami a „kultúrfőlény” tudatából; talán, mert az előző korszak kultúrpolitikája sajnos nem mindig a legszínvonalasabbakat terjesztette a szocialista országok szellemi termékeiből; de oka lehet a visszhangtalanságnak, hogy a kelet-európai művek népszerűsítése nemegyszer ma sem több frázisok elsorolásánál. Az eredmény annyi, hogy elismerjük ezeknek a kapcsolatoknak a fontosságát a nyilvánosság előtt, belülről azonban vállat rándítunk, ha szomszédaink irodalmáról van szó. Pedig ha nem hallik el hozzánk a szomszéd népek költőinek, íróinak szava, nekünk sem lehet szemrehányásra okunk a világgal szemben irodalmunk iránti közömbössége miatt.

Belgrád, Pozsony vagy Bukarest irodalmárait ugyanaz a gond foglalkoztatja: a megszólalás lehetősége az emberiségi hullámhosszon. Érzésem szerint ehhez az első lépés az egymás értékeire való ablaknyitás lehetne, hogy üzeneteink kölcsönösen foghatók legyenek legalább a mi szűkebb világunk, Kelet-Európa hullámhosszán.

A mi irodalmunk felől nézve azért kell a kelet-európai koordináta-rendszerben gondolkodnunk, hogy törekvéseink, alkotásaink valóságos értéket kapjanak, hogy a nyugat-európai modellel kialakított mérce mellé állítva ne tűnjenek súlytalanok vagy mérhetetlenek. Móricz naturalizmusát félresikerült vállalkozás Zoláéhoz mérni, valóságos dimenziókat akkor kap a móríci mű, ha kelet-európai rokonai mellett vizsgáljuk, ha a kelet-európai paraszti világ mélyrétegeiről hírt adó Reymont vagy Sadoveanu munkássága közelébe helyezzük.

A történelmi fejlődés párhuzamosai hasonló szerkezetű szellemi életet alakítottak ki e táj népeinél. Mászt jelent itt az irodalom, mint Nyugat-Európában, mások a társadalom elvárásai az írókkal szemben. Nem kívánok itt a közéleti vagy nem közéleti irodalom alternatívája között választani, annyit szeretnék csak elmondani, hogy ezek a dilemmák nemcsak nálunk kerülnek irodalmi viták középpontjába, hanem szomszédainknál is. Hasonlóan fordult velünk a történelem kerekere 1945 után, hasonló módon vetődnek föl ma is ember és társadalom, irodalom és művészet nagy kérdései ezekben az országokban. Korszakos, forradalmi változásoknak voltak részesei ezek az országok az utolsó negyedszázad folyamán, olyan emberi helyzetek, létállapot-változások kínálkoztak az íróknak, amelyeket csak akkor sikerülhetett magas rendű művészetté lényegíteni, ha a más égtájokról kapott korszerű formákat anyaguk belső természetéhez idomították. Mennyi tanulságot adhatna annak számbavétele, hogy miképpen sikerült a szomszéd népek legkiválóbb alkotóinak ez a szintézis. Mint ahogy számos termékeny gondolatot közvetítettek számunkra azok a kelet-európai művészeti-irodalmi áramlatok, amelyeknek sikerült elsodorniuk nálunk az oda nem figyelés gátjait. Gondoljunk csak a szovjet költők új hullámának vagy a lengyel filmek hatására.

Ha jobban ismernénk a kelet-európai írók és költők válaszát korunk és társadalmunk olyan kozmikus kérdéseire, mint például ember és természet viszonyának megváltozása, a humánus és erkölcs perspektívái, a közösségi összetartozás formáinak átalakulása, bizonyára saját törekvéseink és elképzeléseink is plasztikusabban állnának előttünk. Nem egy kérdésben segíthetné az ilyen irányú tájékozódás az érvek tisztulását itthoni vitáinkban. Egy konkrét példát említenék csupán. Csak az utóbbi tíz évben is hányszor lángolt föl nálunk a provincializmusvita a legkülönbözőbb kérdések ürügyén. Párizsi vagy londoni szemüveg optikáján keresztül — burkolt vagy kevésbé burkolt formában — hány sznob minősítette provinciálisnak szellemi értékeinket. Találhatunk-e pontosabb választ az ilyen megnyilvánulásokra, mint a következő sorok, melyek egy lengyel író tollából születtek: „Akkor vagyunk a legprovinciálisabbak, amikor azzal a szomorkás-lenéző hangszíval beszélünk vagy írunk róla: mennyire provinciálisak vagyunk. Mert a provincializmus

legsajátosabb vonása a provincializmus komplexusa, és csupán Párizsban vagy Rómában válik a lengyel igazán provinciálissá, amikor úgy érzi, mindenképpen fel kell világosítania varsói barátait arról, hogy lényegében mennyire provinciálisak... (K. Brandys: Levelek Z. asszonyhoz.)

Főadataink kétféle természetűek. Az egyik az egymás érdemi megismerésére irányuló törekvések elmélyítése, alaposabb tájékozódás szomszédaink kultúrájában. Másik főadat a személyes kapcsolatok keresése és az ehhez szükséges szervezett formák megteremtése. Nagyobb és hosszabb távú munka az első. Történészek számára evidencia erejű a megállapítás, hogy szomszédaink ismerete nélkül magunkat sem ismerhetjük. Nem így van ez irodalmároknál. Világirodalmi olvasmányaink között nem megfelelő a kelet-európai művek aránya, a nagy nemzeti irodalmakat folyamatokban is ismerjük, a szomszéd népek irodalmi terméséből csak egy-egy művet csupán. Pedig a lehetőségek adottak a megismerésre, hiszen a kelet-európai irodalmak legjava — sok esetben elsősorban a nemzetiségi magyar irodalmaknak köszönhetően — magyarul is hozzáférhető.

Személyes ismerkedésre, találkozásokra is sokkal kedvezőbbek a lehetőségek, mint talán bármikor a történelemben. Járjuk Kelet-Európát, szabadságunkat a bolgár tengerparton, a lengyel vagy a szlovák Tátrában töltjük. Hazajövünk anélkül, hogy tudnánk az ottani kulturális élet eseményeiről, az irodalom vagy a művészet kiemelkedő teljesítményeiről. Pedig a közömbösséggel elsősorban magunkat rövidítjük meg, különösen akkor, amikor várható a szocialista országok között a kulturális csereforgalom növekedése.

Úgy tetszik, ennek gyakorlati és távolabbra mutató lehetőségeit, jelentőségét nem érzékeljük megfelelően Magyarországon. Pedig a kölcsönös megismerésért, a közeledésért közös a felelősség. Keresnünk kell a találkozások lehetőségeit, az internacionalizmus gyakorlati megvalósításának módjait. Tudjuk, hogy élnek még elfogultságok egymás iránt nálunk is, szomszédainknál is. Néhányszor tragikusan szembekerültünk a történelem folyamán, az elkövetett hibák alól sem az egyik, sem a másik felet nem lehet fölmenteni. Az előítéletek árnyai feszélyezhetik az előttünk járt nemzedékeket, nekünk viszont a társadalmi rendszer és távlati céljaink közössége könnyíti dolgunkat. Meg kellene teremteni a közös asztalhoz ülés alkalmait, a szocialista országok fiatal íróinak, költőinek szimpozionját, fiatal műfordítók konferenciáját. Gondolni lehetne a fiatal nemzedék folyóiratainak, kiadványainak együttműködésére.

Tennivalónk van tehát bőven: sürgető gyakorlati lépések és szemléletmódunk megváltoztatása. Nem járatlan úton kell elindulnunk, elődeink hosszú sora vállalta Magyarországon a szomszédos vagy a velünk együttélő népek kultúrájának népszerűsítését Kazinczy Ferentől József Attiláig, hogy csak két kiemelkedő útjelzőt említsünk. Szimbólumnak pedig azt a koszorút tekinthetjük, amelyet Petőfi emlékművére küldött a két világháború között a szlovákiai Sarlós-mozgalmak, melyet a kelet-európai népek nemzeti színei és az ezeket összefűző vörös szalag díszített.

KISS GY. CSABA

(Fiatal kritikus munkatársunk 1972. szept. 16-án az írószövetség KISZ-szervezete hatvani tanácskozásán mondta el a fenti gondolatokat.)